

Bekende Nederlanders moeten publiek winnen voor cultuur

Het sociaal-democratische ideaal van de volksverheffing is failliet. Cultuur is voor een elite. De ongelijkheid in deelname aan culturele activiteiten is sterk gegroeid. Juist daarom moet het idee van cultuurspreiding nieuw leven worden ingeblazen, vindt Hans Blokland. De overheid mag best een beetje duwen om meer mensen te laten deelnemen aan cultuurevenementen. Een pleidooi.

NOG GEEN DRIE decennia terug redeneerden sociaal-democraten dat arbeiders zich vanzelf zouden toeleggen op de 'onnutte inspanningen' van kunst en cultuur als ze eenmaal een goede sociaal-economische positie hadden verworven. Naarmate het welvaartspeil van de grote massa toenam, zou ook haar geestelijk peil stijgen.

Heden ten dage heeft de opvatting om kunst en cultuur onder het volk te brengen nog maar weinig aanhangers. Ook het cultuurspreidingsbeleid lijkt te hebben afgedaan. Dat beleid faalde omdat betrekkelijk weinig gebruik werd gemaakt van het brede en alleszins betaalbare aanbod. Bovendien deed zich onder bezoekers van podiumkunsten geen sociale spreiding voor, maar eerder elitevorming.

Aanvankelijke voorstanders van cultuurspreiding als Kassies en In 't Veld-Langeveld zijn er dan ook op teruggekomen. De laatste zei in 1988: 'Achteraf heb ik me wel eens afgevraagd wat ons, cultuurspreidingsidealisten, in de jaren vijftig bezielde om mensen zonder noodzaak iets te willen opdringen dat zij zo duidelijk niet lustten.'

In *Wegen naar vrijheid - Autonomie, emancipatie en cultuur in de westerse wereld* bevestigt de Rotterdamse politieke filosoof Hans Blokland dat het ideaal van volksverheffing failliet is, maar hij weigert het idee van cultuurspreiding geheel en al af te danken. Cultuurspreiding is niet per definitie een dubieuze zaak, zeker niet als de individuele autonomie ermee is gediend.

Blokland beklemtoont dat het niet materiële belemmeringen zijn, zoals geld en

tijd, maar eerder immateriële belemmeringen die burgers ervan weerhouden te participeren in cultuur. Daarom is het belangrijk dat de culturele competentie van burgers wordt vergroot, vooral door het leren te stimuleren. Hier ligt zijns inziens nog altijd een belangwekkende taak voor de overheid.

Wegen naar vrijheid is een volledig herziene editie van Blokland's proefschrift, dat vier jaar geleden diverse onderscheidingen kreeg. De studie valt in twee delen uiteen. In het eerste wordt uitvoerig ingegaan op de begrippen 'vrijheid' en 'autonomie'. Blokland laat vele Angelsaksische politieke filosofen de revue passeren, waarbij de liberaal Isaiah Berlin en de communitarist Charles Taylor een hoofdrol vervullen. In het tweede deel behandelt hij de taken en functies van cultuurpolitiek.

De vraag die deze twee delen overbrugt, luidt of de overheid het recht heeft het handelen van burgers door cultuurpolitiek (bijvoorbeeld educatieve programma's) te sturen. Zijn mensen niet zelfstandig genoeg om uit te maken welke cultuurgoederen het beste bij hun levensstijl passen?

Dit plaatst hervormers voor een dilemma. Enerzijds willen ze de zelfontplooiing van mensen stimuleren. Daartoe pogen ze verandering te brengen in de levenswijze van mensen die te weinig aandrang bezitten om op zoek te gaan naar alternatieve opties en opvattingen. Anderzijds wensen hervormers als goede democraten de bestaande individuele voorkeuren te respecteren.

Blokland noemt dit het emancipatiedilemma. Het dilemma komt voort uit de

Oerol-festival op Terschelling, 1993.

spanning tussen negatieve vrijheid en positieve vrijheid, tussen vrij zijn van dwang en het vermogen zelfstandig vorm te geven aan het eigen leven. Is negatieve vrijheid een kwestie van niet gehinderd worden in het maken van keuzen, positieve vrijheid is nauw verbonden met het verwerven van kennis en competentie. Wanneer de overheid zaken als onwetendheid of onkunde bestrijdt, bijvoorbeeld door omroepen te verplichten een deel van hun zendtijd te besteden aan culturele programma's, wordt de negatieve vrijheid van burgers willens en wetens aangetast.

Om positieve vrijheid te vergroten is enige dwang onontkoombaar. Maar ondanks deze paternalistische kant, stelt Blokland, kan cultuurspreiding goed worden gerechtvaardigd. Ieders oordeelsvermogen wordt er immers door versterkt.

Door kennis te nemen van literatuur en kunst wordt het scala van gedragsalternatieven verrijkt en krijgen mensen de mogelijkheid zich te bevrijden van de

FOTO JOEP LENNARTS - DE VOLKSKRANT

vanzelfsprekendheid van hun ideeën en opvattingen. Dat is belangrijk, want de normen en waarden die tijdens de opvoeding zijn verinnerlijkt, kunnen later een grote belemmering vormen.

Dat cultuurspreiding nog altijd laag op de politieke agenda staat genoteerd - ondanks de sterk gegroeide ongelijkheid in cultuurdeelname - is volgens Blokland voornamelijk te wijten aan de invloed van het relativistische denken. Volgens deze denkwijze is een beschavingsoffensief verwerpelijk, omdat het getuigt van een elitaire gezindheid, zelfs van een cultureel imperialisme, waardoor de 'authentieke leefwijzen' van achtergestelde volksgroepen worden bedreigd.

Er bestaat niet één toonaangevende cultuur, maar er bestaan verschillende gelijkwaardige culturen met even zovele levensstijlen die wezensvreemd zijn aan de kunstzinnige aspiraties van de elite. Om deze reden dient bijvoorbeeld de bibliotheek een democratisch instituut te zijn, die aan de wensen van de bevolking tegemoet komt. Als uit de uitleencijfers

blijkt dat mensen niet meer geïnteresseerd zijn in Kafka of Proust of andere auteurs die tot de wereldliteratuur behoren, dan kunnen deze boeken rustig uit het bestand van de bibliotheek worden verwijderd.

Blokland gaat dwars in tegen dit relativisme. Ten eerste worden veel cultuuruitingen ten onrechte met de zelfgenoegzaamheid van een elite in verband gebracht. Zo bevat de wereldliteratuur veel werken die haaks staan op de waarden van de dominante klasse.

Vervolgens is het appèl op democratie moeilijk houdbaar. Hoe moeten cultuurproducten die niet op populariteit mogen rekenen, worden beschermd? Een denkwijze die het goed voorheeft met de 'authentieke leefwijzen' van lagere sociale klassen, klinkt weliswaar democratisch en tolerant, maar levert in feite een rechtvaardiging voor de bestaande sociale ongelijkheid in cultuurdeelname.

Ten slotte vormt het relativisme een alibi om geen inspanning meer te verrichten, niet meer te zoeken naar horizon-

verleggende alternatieven, of simpelweg niet langer orde te hoeven scheppen in het overstelpende cultuuraanbod. Volgens Blokland is het relativisme dan ook geen uiting van tolerantie of van democratie, laat staan van beschaving, maar van geestelijke luiheid. Als alle tijdsbesteding gelijkwaardig is, waarom je dan nog geestelijke inspanning getroosten of nieuwe wegen inslaan?

Cultuurspreiding blijft dus wenselijk. Maar hoe daaraan vorm te geven? Het aanbodbeleid (breed spectrum van voorzieningen, lage toegangsprijzen) heeft immers gefaald. Blokland vestigt zijn hoop op een vraag- of participatiebeleid waarvoor hij een aantal suggesties geeft.

Ten eerste moet meer aandacht uitgaan naar culturele vorming in het onderwijs, speciaal voor jonge kinderen. Daarnaast zijn stimuleringsprogramma's nodig om de achterstand van kinderen uit lagere sociale klassen te verkleinen. Deze zijn effectiever naarmate ze eerder in de schooljaren plaatsvinden. Verder beveelt hij een reeks drempelverlagende middelen aan, zoals het inschakelen van bekende Nederlanders om het grote publiek te winnen voor culturele activiteiten. Ten slotte dient een effectief vraagbeleid aan te sluiten bij eigen initiatieven zoals amateuristische kunstbeoefening.

Blokland erkent dat deze middelen slechts een bescheiden invloed kunnen uitoefenen. Zijn pleidooi loopt niet uit op een veelbelovend beleidsalternatief. Niettemin kunnen veel nadelen van het aanbodbeleid, zoals de bevoorrechtiging van directe belanghebbenden (subsidieontvangers; bezoekers uit gegoede kringen), worden voorkomen.

Met *Wegen naar vrijheid* heeft Blokland zijn dissertatie verder vervolmaakt. Het boek overtuigt, niet in de laatste plaats dank zij het geëngageerde betoog. Er zijn echter ook enkele minpunten. Zo toont Blokland wel erg veel ontzag voor de opvattingen van Berlin ondanks de forse kritiek op zijn benadering van positieve vrijheid. Waarom niet gewoon het standpunt van Taylor (waaraan Blokland in deze nieuwe editie terecht meer aandacht heeft besteed) overgenomen dat Berlin het slachtoffer is van de Koude-Oorlogretoriek van de jaren vijftig?

Ook ontbreekt een reflectie op de vraag hoe cultuurpolitiek zou kunnen bijdragen aan de relativisering van het belang van arbeid. De paragrafen waarin het heersende arbeidsethos wordt bekritiseerd, hadden daarvoor een mooi aanknopingspunt geboden. Maar deze kritiek doet niets af aan Blokland's prestatie, die naar Nederlandse maatstaven uitzonderlijk is.

Bas van Stokkom

Hans Blokland: *Wegen naar vrijheid* - Autonomie, emancipatie en cultuur in de westerse wereld.

Boom; f 49,50.

ISBN 90 5352 189 5.